

Position paper ten behoeve van het rondetafelgesprek over Dierproeven van de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), te houden op 20 april 2023.

Het Rathenau Instituut geeft de commissie haar perspectief op de stand van zaken rondom de transitie naar proefdiervrij onderzoek in Nederland. We baseren ons op eerder onderzoek en maatschappelijke dialogen die we recentelijk organiseerden.

Proefdieren en de samenleving

In de samenleving neemt de zorg om het welzijn van (proef)dieren toe. Recent voerde het Rathenau Instituut dialogen met Nederlandse burgers over het gebruiken van dieren voor het oplossen van het tekort aan menselijke donororganen. Bij onderzoek naar de ontwikkeling en toetsen van veiligheid hiervan, zijn onvermijdelijk proefdieren nodig. Maar deelnemers aan deze dialogen zijn zich bewust van een steeds prominentere maatschappelijke wens om te kunnen kiezen voor een 'diervrij' leven. Diervrij op het gebied van voedsel, kleding of (onderzoek voor) medische zorg. Voor veel van de dialoogdeelnemers is het oplossen van het orgaantekort een belangrijk medisch doel. Tegelijkertijd vinden zij het moeilijk om de afweging te maken tussen de belangen van patiënten en dieren.

Wanneer deelnemers open staan voor het doen van verder onderzoek naar het gebruik van dieren voor orgaantransplantatie naar de mens, hechten zij aan proportionaliteit: om het gebruik van dieren te kunnen accepteren, moet er een grote gezondheidswinst te behalen zijn voor mensen. Deze medische toepassing mag volgens hen niet gebruikt worden om bijvoorbeeld het leven van mensen met 'normaal verouderende organen' te verlengen. Tegelijkertijd gaven diezelfde deelnemers aan het gebruik van dieren als bron van organen enkel acceptabel te vinden als er strenge eisen worden gesteld aan veiligheid van deze transplantatieoptie. En dat vraagt juist om éxtra proefdieronderzoek.

In zowel deze als in eerdere dialogen, zoals die over het aanpassen van embryo-DNA, komt het volgende naar voren: volgens burgers moeten medische innovaties voor 'maakbaarheid' van het leven begrensd worden, zeker als daar proefdieren voor nodig zijn. Alleen voor belangrijke, maatschappelijk breed gedeelde doelen mag volgens deelnemers een uitzondering worden gemaakt. En dat alleen onder de voorwaarde dat wetenschappers tegelijkertijd zoeken naar 'diervrije' oplossingen.¹

Reductie van gebruik van proefdieren vraagt om anders denken over onderzoek

De transitie naar proefdiervrij onderzoek vraagt om anders denken over onderzoek en innovatie. Het exclusief denken in termen van 'proefdiervrije alternatieven' voor het huidige proefdieronderzoek heeft namelijk als risico dat proefdieren nodig lijken zolang die alternatieven er niet zijn. De investering in alternatieven kan zelfs zorgen voor méér dierproeven, omdat deze gevalideerd moeten worden als een volwaardig alternatief. De transitie naar proefdiervrij onderzoek zal daarom hand in hand moeten gaan met drastische veranderingen in onderzoeks- en ontwikkelpraktijken, op twee manieren:

- **Een kritische blik op onderzoek en innovatie**

Veel onderzoek is van oudsher gebouwd rond een bepaald diersmodel en het is begrijpelijkerwijs lastig voor onderzoeksgroepen om dat model te verlaten. Een simpel alternatief is er meestal niet. Maar nieuwe technologieën, zoals microdosering² of non-invasieve MRI nodigen juist uit om direct bij mensen onderzoek te doen. Veel onderzoeksvragen gaan over complexe fenomenen, bijvoorbeeld veroudering, waarbij biologische processen van belang zijn die op veel verschillende manieren onderzocht kunnen worden. Dan blijkt een diersmodel juist niet relevant én ook niet nodig te zijn. Afstappen van

¹ Veiligheid van medische behandelingen of nieuwe producten is een groot goed volgens de dialoogdeelnemers. Daarbij stellen burgers ook hoge eisen aan *proefdiervrije* methoden. De Nationale Wetenschapsagenda (NWA) financiert tot 2026 een consortium dat onderzoek doet naar de acceptatie en implementatie van proefdiervrije modellen voor veiligheidsbeoordeling. [Drie consortia ontvangen financiering voor acceptatie en implementatie van proefdiervrije modellen in veiligheidsbeoordeling - ZonMw](#)

² Het bestuderen van de werking van een geneesmiddel direct in de mens, door de proefpersoon een zodanig lage dosis te geven dat van het middel geen lichamelijke effecten worden verwacht, maar wel op celniveau de reactie bestudeerd kan worden.

dierproeven vraagt om wetenschappers die met een *open mind* vragen stellen en ook open staan voor nieuwe methoden waarmee die kennis het beste vergaard kan worden.

- **Gebruik van dieren koppelen aan maatschappelijke waarde van innovatie**

Voorlopig zijn we in bepaalde gevallen aangewezen op dierproeven. Nieuwe medicijnen bijvoorbeeld, kunnen volgens regelgeving niet op de markt gebracht worden zonder dat hun veiligheid op dieren getest is. Maar het is de vraag of dierproeven te rechtvaardigen zijn voor het testen van 'nieuwe' medicijnen die slechts een variant zijn van bestaande middelen en vergelijkbare effecten of eigenschappen hebben. Hier heeft de farmaceut baat bij, en niet de maatschappij, terwijl burgers meegeven: het inzetten van dierproeven moet gaan om belangrijke uitzonderingen voor onderzoek naar en medicatie voor ernstige ziekten. Pas als een bepaalde natuurlijke grondstof voor een medicijn opraakt, is een alternatief nodig. Een voorbeeld van een situatie waarbij dierproeven voor het testen van de nieuwe grondstof wél maatschappelijk te rechtvaardigen zou zijn, is als de productie van onmisbare farmaceutische producten uit planten door afname van de biodiversiteit in gevaar komt. Dit uiteraard zolang er geen diervrije alternatieven beschikbaar zijn.

Conclusies en handelingsopties

Dierproeven zijn een delicate kwestie. Meer dan ooit spelen ethische overwegingen een rol in de samenleving. Wanneer we de transitie naar dierproefvrije innovatie willen versnellen, is investeren in alternatieven niet genoeg. Het Rathenau Instituut geeft drie handelingsopties:

1: Bij versnellen van de Transitie Proefdiervrije Innovatie is het cruciaal dat er een maatschappelijk en politiek debat wordt gevoerd over de *fundamentele* oorzaken die leiden tot veel vraag naar dierproeven. Stel bij dit debat niet de alternatieven centraal voor dierproeven bij onderzoek dat van oudsher is gebouwd rond diersystemen. Stel in plaats daarvan de wetenschappelijke en maatschappelijke vragen en zorgen centraal. Laat (combinaties van) nieuwe technologieën inspireren tot nieuwe manieren van onderzoek doen. Daarvoor kan meer aandacht gevraagd worden in de opleiding van onderzoekers.

2: Daar waar onderzoek met dieren voorlopig onontkoombaar lijkt, bijvoorbeeld bij het testen van veiligheid en effectiviteit van geneesmiddelen en vaccins, moet de verwachte bijdrage van een innovatie aan maatschappelijke uitdagingen worden meegewogen bij het toestaan van dierproeven. Zo werd bij de ontwikkeling van COVID-vaccins internationaal samengewerkt, waren diersystemen maatschappelijk te verantwoorden en werden de inzichten daaruit efficiënter benut dan gebruikelijk. Dit zou ook toepasbaar moeten zijn bij ontwikkeling van andere medicijnen, bijvoorbeeld binnen het EU-brede actieplan dat inzet op het uifasieren van dierproeven in Europa.

3: Stimuleer integrale beleidsontwikkeling rond dit thema tussen de ministeries van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en Economische Zaken en Klimaat. Eventuele veranderingen in wet- en regelgeving, onderzoeks- en ontwikkelpraktijken, onderwijs en innovatiebeleid die de transitie kunnen versnellen, kunnen dan op elkaar worden afgestemd.

Bronnen

1. RDA (2019), RDA publieksenquête [De staat van het dier](#).
 2. EU Monitor (2022). [Special Eurobarometer 442: Attitudes of Europeans towards Animal Welfare](#).
 3. Rathenau Instituut (2022). [Het dier als donor](#) – Een maatschappelijke dialoog over het gebruiken van dieren voor orgaantransplantatie bij de mens. Den Haag: Rathenau Instituut (auteurs: Willems, Y.E., I.S. Pirson, J. Gouman, en P. Verhoef).
 4. Rathenau Instituut (2017). [Van aap naar beter](#) - Een verkenning en dialoog over proeven met apen. Den Haag: Rathenau Instituut (auteurs: Geesink, I., Van Bodegom, L., en M. Peters).
 5. Rathenau Instituut (2022). [Transitie naar proefdiervrij](#) – Het belang van paradigmaverandering. Bericht aan het Parlement. Den Haag: Rathenau Instituut.
-